

**„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ და
ჰაბიობრაჟიული შანრის სპეციფიკა**

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრების“ მნიშვნელობას ქართული ლიტერატურის ისტორიაში რამდენიმე ფაქტორი განსაზღვრავს: უწინარეს ყოვლისა, პეტრე იბერიის შემდეგ ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიაში ცნობილ ქართველ ბერმონაზონთაგან პირველი წმ. ილარიონია, რომელმაც უცხოეთს, კერძოდ დასავლეთის ქრისტიანულ ქვეყნებს მიაშურა და სამონასტრო ცხოვრებას ჩაუყარა საფუძველი. მან თავისი საღვთისმეტყველო-პრაქტიკული მოღვაწეობით სასულიერო და საერო წრეებში უდიდესი ავტორიტეტი მოიხვეჭა და გარდაცვალების შემდეგაც ბიზანტიის იმპერატორმა განსაკუთრებული პატივი მიაგო. IX საუკუნეში წმ. ილარიონ ქართველმა პირველმა გააკვალა გზა დასავლეთისაკენ, რამაც X საუკუნიდან ინტენსიური ხასიათი შეიძინა და, ფაქტობრივად, ათონის ქართველთა და შავი მთის მონასტრების დაარსებით დასრულდა.

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრების“ მნიშვნელობა იმანაც განსაზღვრა, რომ მასში პირველად და დასმული საკითხი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის წილხვედრილად საქართველოს მიჩნევის შესახებ. უღუმბოს მთაზე მყოფი წმ. ილარიონისა და მისი სულიერი ძმების განდევნის სურვილით შეპყრობილმა მამასახლისმა ჩვენება იხილა, რომელშიც ყოვლადწმინდა ქალწულმა რისხვით მიმართა: „ჰოი, უბადრუკო, რაღასა ინებე განძებად უცხოთად მათ, რომელნი მოსრულ არიან სიყუარულისათვის ძისა და ღმრთისა ჩემისა და დაუტეობია ქუეყანად მათი, და არა დაიმარხე მცნებად იგი უცხოთა და გლახაკთა შეწყნარებისათვის, ვითარ-ეგე ეტყვის მდიდარსა მას უფალი ჩემი და ძმ ჩემი. ანუ არა უწყია, ვითარმედ მრავალნი დამკვდრებად არიან მთასა ამას მათისა ენისა მეტყუელნი და ცხოვნებად არიან ღმრთისა მიერ? და რომელნი მათ არა შეიწყნარებენ, მტერ ჩემდა არიან, რამეთუ ჩემდა მონიჭებულ არს ძისა მიერ ჩემისა ნათესავი იგი შეურყეველად მართლმადიდებლობისათვის მათისა, ვინადთგან ჰრწმენა სახელი ძისა ჩემისა და ნათელ იღეს“ (ძეგლები, 1967: 20). თხზულების

სწორედ ამ მრავალმხრივ მნიშვნელოვან ეპიზოდში აისახა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისადმი საქართველოს წილხვედრილობის იდეოლოგიური ღირებულების მქონე მესიანური იდეა, რომელსაც მომდევნო ხანის ქართულ მწერლობაში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მისია დაეკისრა (კეკელიძე, 1957: 138). ცხადია, რომ ამ იდეის არსებობას წინ წერილობითი ან, შესაძლოა, ზეპირი ტრადიცია უძღოდა. წმ. ილარიონ ქართველის შესახებ შექმნილი ჰაგიოგრაფიული თხზულების კიმენური და მეტაფრასული რედაქციები ქრისტიანული სარწმუნოებრივი მსოფლმხედველობითა და მესიანური იდეოლოგიური თვალთახედვით გამოირჩევა. ორივე რედაქციაში გამოთქმულია თვალსაზრისი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისადმი საქართველოს წილხვედრილობის შესახებ, რომ იგი მისი მფარველობის ქვეშ იმყოფება: „ერი რომელი მონიჭებულ არს ჩემდა“. თვით წმ. ილარიონ ქართველი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის თანადგომასა და წყალობას მუდმივად გრძნობდა: „მზრდის ჩუენ მოღუაწე ჩუენი, წმიდად ღმრთისმშობელი, და არა დამაკლებს კორციელსა საზრდელსა“ (ძეგლები, 1967: 21).

ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ზემოთ დამოწმებულ სიტყვაში წმ. ილარიონისა და მის თანამოაზრე-თანამეზავრთა ენის პრობლემაზეცაა ყურადღება გამახვილებული, რომლის მიხედვით იესო ქრისტესა და ღვთისმშობლის მადლით უღუმბოხე ქართველები იღვაწებენ და ამ მთაზე ქართველთა ენა გავრცელდება; ქართული ენა ბერძნულის თანატოლადაა აღიარებული და უფლის მიერ შეწყნარებულ ენათა რიგს განეკუთვნება. ღმერთმა ქართველი ერი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს ყოველმხრივ არწმუნა.

მეტაფრასულმა რედაქციამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია საქართველოს, როგორც ისეთ მართლმადიდებელ ქვეყანას, რომელსაც არასოდეს გადაუხვევია ჭეშმარიტი რწმენისაგან და მწვალებლობა არასოდეს გავრცელებულა. ქართველთა სარწმუნოებას ერესი არასოდეს შერევია, ქართველები ყოველთვის შეურყეველი მართლმადიდებლები იყვნენ. თუ დავაკვირდებით, ადვილად შევნიშნავთ თხზულების მსოფლხედვის სიახლოვეს გიორგი მცირის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებასთან - „წმ. გიორგი მთაწმიდლის ცხოვრებასთან“, რაც წმ. გიორგი მთაწმინდელთან თეოფილე ხუცესმონაზონის, მეტაფრასული რედაქციის ავტორის, სიახლოვეთ შეიძლება აიხსნას. უადრესად მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ წმ. ილა-

რიონ ქართველი ღვთის ნებით წმინდანად არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ ბიზანტიის იმპერიასაც მოველინა. წმ. ილარიონის მოგზაურობა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქრისტიანულ სამყაროში იმის მოწმობაა, რომ იერუსალიმი, კონსტანტინეპოლი და რომი ერთმანეთთან ორგანულადაა დაკავშირებული, ქრისტიანული სამყარო, ქრისტიანული სივრცეა წარმოსახული; ამ გზამ მთელი ქრისტიანული სამყარო უნდა შეკრას და გააერთიანოს. ყოველივე ამის მოთავე არის საქართველო, სადაც დაიბადა წმ. ილარიონ ქართველი, რომელიც განსაკუთრებით პოპულარული ათონის ქართველთა მონასტერში იყო.

ყოველი საკითხი, რომელიც ყოველდწმინდა ღვთისმშობლის ზემოთ დამოწმებულ სიტყვაშია დასმული, ქართველი ერისათვის ყველა ეპოქაში კონცეპტუალური იყო, რადგან ქართული სახელმწიფოებრივი იდეოლოგია და პოლიტიკური თეოლოგიური აზროვნება, სხვა მახასიათებლებთან ერთად, ამ ნიშნებსაც ემყარებოდა. ამიტომ საკითხი „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრების“ თაობაზე, რას მოგვითხრობს, რა მიზანდასახულობითაა დაწერილი, როგორია მწერლის ქრისტიანული თვალთახედვა, ეროვნული მრწამსი და მსოფლმხედველობრივი სამყარო, მხოლოდ ქართული მწერლობისათვის არაა მნიშვნელოვანი, არამედ მთელი ქრისტიანული სამყაროსათვის, რასაკვირველია, ბიზანტიური ქრისტიანული საღვთისმეტყველო მწერლობისათვის. სწორედ წმ. ილარიონ ქართველის მსოფლმხედველობრივი მრწამსი გახდა მართლმადიდებელ ეკლესიის მიერ მსოფლიო წმინდანთა რიგში მისი მოხსენიების საფუძველი.

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“, მისი ყველა რედაქცია, მოგვითხრობს წმ. ილარიონის მოღვაწეობის შესახებ საქართველოსა და ბიზანტიაში. აქედან გამომდინარე, თხზულებების დროსივრცული არეალი ვრცელია, იგი დასავლეთსა და აღმოსავლეთს თანაბრად სწვდება. კ. კეკელიძემ დაადგინა, რომ წმ. ილარიონ ქართველი IX საუკუნეში, კერძოდ, 822-875 წლებში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა; წმინდანის სრულყოფილი სახის გასააზრებლად და წარმოსახსავად საჭიროა მისი ხატ-სახის განვითარების, მისი სულიერი მოღვაწეობის ეტაპების გამოყოფა და განსაზღვრა, რაც მკითხველს წმინდანის ღვაწლსა და დამსახურებას უკეთ ადაქმევინებს. იგი წარმომავლობით წარჩინებული არისტოკრატიული ფენის წარმომავ-

დგენელი, კახელი დიდებულის შვილი იყო, ფიქრობენ, დონაურთა საგვარეულოდან. წმ. ილარიონის მშობლებს სხვა შვილებიც ჰყავდათ, მაგრამ ღმერთს მხოლოდ წმ. ილარიონის სასულიერო პირად აღზრდა აღუთქვეს, როგორც ბიბლიურმა ანნამ სამოელი, მომავალი წინასწარმეტყველი, ღმერთს აღუთქვა. ბიბლიური პერსონაჟების პარადიგმული სახისმეტყველებით წმ. ილარიონის წარმოჩენა მისი დაბადებითა და ბავშვობით იწყება. ექვსი წლისა სასწავლებლად და აღსაზრდელად ღირსეულ ღვთისმოსავ ბერს იქვე, თავიანთ სახლთან ახლოს, მიაბარეს. იგი ბავშვობიდანვე განსაკუთრებული ნიჭიერებით გამოირჩეოდა და ღმრთივსულიერი წიგნებით ღრმად განისწავლა. წმინდანის სწავლისადმი დამოკიდებულებასა და ინტერესს ავტორი მეტაფორულად ხსნის: „და ირწყვებოდა იგი, ვითარცა ხმ დანერგული ღმრთისა მიერ თანა-წარსადინელსა წყალთა მათ სულისა წმიდისა“ (ძეგლები, 1967: 10). როდესაც მამამ შვილს ღვთისადმი სიყვარული და გულმოდგინება შენიშნა, იქვე, თავისსავე სოფელში, მონასტერი საგანგებოდ ააშენა. ფიქრობდა, რომ შვილი ამ მონასტერში იღვაწებდა. თექვსმეტი ბერი შეიკრიბა ტაძარში, სადაც ილარიონის მამა ხშირად დადიოდა, ყურადღებას აქცევდა და შვილის ხშირი ნახვის საშუალებაც ჰქონდა. მაგრამ სახარებისეული სწავლებით აღჭურვილმა – „რომელმან არა დაუტყოს მამამ თუსი და დედა თუსი და არა აღიღოს ჯუარი თუსი და შემომიდგეს მე, იგი არა არს ღირსი ჩემდა“ (მათე, 10, 38) – თხუთმეტი წლის ილარიონმა გადაწყვიტა, მამის ზედმეტ ყურადღებას, ოჯახურ გარემოს განრიდებოდა, რის გამოც მამის მიერ დაარსებული მონასტერი დატოვა, გარეჯის უდაბნოს მიაშურა და იქ ერთ პატარა გამოქვაბულში დაეყუდა. წმ. ილარიონი საღვთო გზას, „უშინაგანესსა უდაბნოსა“, დაადგა და სასულიერო მოღვაწეობას შეუდგა: „მარხვითა და მღვდარებითა ჰასაკსა მას სიჭაბუკისასა დააჭკნობდა, ლოცვითა და მარადის ღმრთისა ხედვითა უკორცოთა მიემსგავსებოდა, ვიდრეღა წარემატებოდა და მოღუაწებითა ყოველთავე მყოფთა მის ადგილისათა უდაბნოსა მას შინა, რამეთუ ყოველთავე უკურდა ეგეოდენი შრომად მისი და მოთმინებად“ (ძეგლები, 1967: 11).

ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდამ, ყმაწვილმა წმ. ილარიონმა გარეჯის უდაბნოს მონასტრის მეუდაბნოე მოღვაწეთა სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა. სულიერი ცხოვრებითა და განსწავლულობით მისივე მსგავსი მამები სულიერ

ღვაწლში მასთან ერთად იმყოფებოდნენ. „და აღეშენებოდეს ყოველნი იგი ძმანი სწავლითა მისითა და შეუვრდებოდეს მას, რადთა იყოფოდინ მის თანა“ (ძეგლები, 1967: 11). ასე დაემკვიდრნენ ღირს ილარიონთან „ათერთმეტნი ძმანი მოღუაწენი მშუდნი და მდაბალნი“. უნდა საგანგებოდ აღინიშნოს, რომ ჰაგიოგრაფიაში, საზოგადოდ, საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში, ხშირია თორმეტზე მინიშნება, რასაც ევანგელური სწავლება უდევს საფუძვლად, რადგან მასში მაცხოვრის თორმეტი მოწაფე მოიაზრება. ასევეა „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრებაში“, რომელშიც თორმეტი ბერმონაზვნის ერთად დამკვიდრება გარეჯის უდაბნოში სიმბოლურად წარმოიდგინება, იგი მაცხოვრის 12 მოწაფის ჰიპოდიგმური სახითაა მოტივირებული და მას თავად მაცხოვარი წინამძღვრობს.

ჰაგიოგრაფმა წმ. ილარიონს წმინდანური ცხოვრებისა და ღვაწლის კვალობაზე უწოდა „მუშაკი კეთილი“, „მიმავალი ნაყოფსა მას ზედა სათნობათა თუსთასა“, „მწვედარი ძლევა მოსილი“, „მენავეთ-მოძღუარი ჳელოვანი წიად-მყვანებელი მრავალთა სულთა დაულტობელად ღელვათა შინა სოფლისათა ამის ზღუსათა და ღმრთისა შემწირველი“ (ძეგლები, 1967: 27). ანგელოზს მიმსგავსებული, მმარხველი და დაუცხრომლად მლოცველი ბერის ამბავი მთელმა ქართლ-კახეთმა გაიგო, რაც თხზულების ავტორმა სახარებისეული სანთლისა და ხვიშირის იგავით წარმოაჩინა: „ვითარ შესაძლებელ არს სანთელი დაფარვად ჳუმირსა ქუეშე გინა ცხედარსა (შდრ. მარკ. 4, 21)“ (ძეგლები, 1967: 11). სანთლისაგან ირგვლივ ყოველივეს განათების ამ ეპიზოდით „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ იოვანე საბანისძისა და გიორგი მერჩულის თხზულებებს ეხმიანება, როდესაც წმ. აბო და წმ. გრიგოლი ამავე იგავური მეტყველებით, სიმბოლური ხატმეტყველებით წარმოჩნდებიან (ძეგლები, 1963/1964: 62; 252). ყოველივე ამას ადამიანის გონება ღვთის უსასრულო მადლთან და ღვთაებრივ ნათელთან თანაზიარების იდეის ერთიანობის შეგრძნებით შეიძლება ჩასწვდეს, რადგან ღმერთმა ადამიანის ბუნება სიკეთის დასამკვიდრებლად შექმნა. წმინდანთა ნაღვაწი არ უნდა დაიფაროს, იგი უნდა განცხადდეს, რათა რწმენით აღსავსე ადამიანებს მსგავსებისა და ბაძვის სურვილი აღეძრას.

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ და „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“ კომპოზიციურად და სახისმეტყველებითად ერთმანეთს ეხმიანება, რადგან ორივე ერთი და იმავე

ეპოქის ლიტერატურულ-საღვთისმეტყველო ტრადიციების კუთვნილებაა, ორივე „ცხოვრებათა“ ჟანრის თხზულებაა და ჰაგიოგრაფიული სპეციფიკის საფუძველზე უნდა განვიხილოთ. გარეჯის უდაბნოში წმ. ილარიონისა და მისი თანამოღვაწეების სანახავად, მისგან ღოცვა-კურთხევისა და რჩევა-დარიგების მისაღებად უამრავი ხალხი მიდიოდა. მასთან მისულმა რუსთველმა ეპისკოპოსმა ფერმკრთალი, თავმდაბალი, შეურაცხ სამოსელში ჩაცმული ბერის ხილვისას მას მოწიწებით სთხოვა, მღვდლად კურთხეულიყო და მღვდლობის პატივი მისი ხელიდან მიეღო. ამქვეყნიური დიდების უარმყოფელი წმ. ილარიონი მღვდელთმთავარს ევედრებოდა, იგი მღვდლობის პატივით არ დაემძიმებინა, რადგან მიაჩნდა, რომ ეს მისთვის დიდი ტვირთი და უღელი იქნებოდა. მაგრამ ეპისკოპოსის ვედრებამ და მისგან იძულებამ ბოლოს მაინც თანხმობა ათქმევინა, რადგან ღვთისმეტყველების ღრმად მცოდნემ იცოდა, რომ მღვდელთმოდვრის ურჩობა ბიბლიურ მოძღვრებას ეწინააღმდეგებოდა: „შვილი ურჩი წარსაწყემდელსა მიეცესო“ (იგავ. 13, 1). წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრების ეს ეპიზოდი გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში ასახულ წმ. გრიგოლ ხანცთელის მღვდლად კურთხევის ეპიზოდს მოგვაგონებს, როდესაც წმ. გრიგოლმა მღვდლობა უდიდეს პატივად მიიჩნია და განაცხადა: „და აწ პატივსა ვხედავ და პატიჟისაგან მეშინის!“ (ძეგლები, 1963//1964:251). ცხადია, ეს ჰაგიოგრაფიისათვის დამახასიათებელი ჟანრული სპეციფიკაა, რომელიც „ცხოვრებათა“ ტიპის ორივე ნაწარმოებში სახისმეტყველებითი ფუნქციითაა დატვირთული და მნიშვნელობა არ ენიჭება იმას, რომელი ნაწარმოები უფრო ადრეა დაწერილი.

წმ. ილარიონ ქართველი მღვდლად კურთხევის შემდეგ ახალი სულიერი დიდებით შეიმოსა და ღირსი მამის სახელით აღიჭურვა. როგორც გიორგი მერჩულემ წმ. გრიგოლ ხანცთელის შესახებ აღნიშნა, რომ მას „მოხუცებულებად გონებისად აქუნდა“, ასევე წერს წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრების ავტორიც: „და ჰასაკისავე სიტაბუკისასა მოხუცებულებრი სული მოიპოვა, ვითარცა დიდმან მოსე, და მსაჯულ იქმნა შორის სულისა და ჳორცთა“ (ძეგლები, 1967: 11). წმ. ილარიონის მოსე წინასწარმეტყველთან შედარება, რასაც თხზულებაში რამდენიმეჯის ვხვდებით, სიმბოლურია, რადგან მის სასულიერო მოღვაწეობას მოსეს ჰიპოდამა წარმართავს. როგორც მოსე განერიდა ეგვიპტელებს და ამაღლდა „მთასა მას სათ-

ნობასა“, სადაც შეუწველი მაყვალი იხილა, როგორც ყოველადწმინდა ღვთისმშობლისაგან მაცხოვრის მოვლინების წინამოსწავება, ასევე წმ. ილარიონმა სამშობლოსაგან განრიდება გადაწყვიტა, რადგან „მოუკდა სურვილი უცხოებისა და სიძულილი ცუდად-დიდებისა“ (ძეგლები, 1967: 11); ამიერიდან წმ. ილარიონი გაურბის თეთრი სამღვდლოების პატივს, ადამიანებს განერიდება და მიზნად ისახავს, რომ მხოლოდ სულიერი ცხოვრებით იღვაწოს. ამას ემატებოდა წმინდა და ცხოველმყოფელი ადგილების, მაცხოვრის კაცობრივი ხორციით ცხოვრების ადგილთა, ჯვარცმის ადგილის მოხილვისა და თავყანისცემის დაუცხრომელი სურვილი.

წმ. ილარიონი ზრუნავს მონასტერზე, მის მომავალზე, საქმიანობაზე, რის გამოც მონასტრის წინამძღვრად თავისი თვისებებით, სათნოებითა და სიკეთის ქმნის სურვილით აღსავსე, წინამძღვრობის შემძლე და სულიერთა მწყემსად შესაფერისი ერთი ძმათაგანი თვითონ გამოარჩია და მონასტერი ჩააბარა, თავად კი თავის ერთ სულიერ ძმასთან ერთად იერუსალიმს გაემგზავრა წმინდა ადგილების მოსალოცად.

ცნობილია, რომ ჰაგიოგრაფიაში შემუშავებულია წმინდანის საპირისპირო სახე, მტრის ხატი, რომელიც ბოროტი ზრახვით წმინდანს ებრძვის, ან თავს ესხმის. ღმერთი წმინდანის ხილვით მას სასწაულს მოუვლენს და მის გონებას ცვლის, წმინდანის გავლენით ბოროტი კაცის სახე და მსოფლხედვა იცვლება, კაცთმოყვარე და მორწმუნე ხდება. ესაა ქრისტიანული ლიტერატურის ერთ-ერთი გამომსახველობითი საშუალება და მახასიათებელი. „წმ. ილარიონის ცხოვრებაში“ ამგვარი ფაქტის ამსახველი ორი ეპიზოდი იქცევა ყურადღებას. გზად მიმავალ წმ. ილარიონსა და მასთან მყოფ ბერს ავაზაკები მხეცებივით დაესხნენ თავს და მათ მოსაკვდინებლად მახვილები იშიშვლეს. მაგრამ სასწაული მოხდა და ავაზაკებს მოულოდნელად ხელები გაუშეშდათ. შეშინებული და გაოცებული მკვლელები მიხედნენ, რომ ღვთის სასჯელი დაატყდათ თავს, წმინდანს ფეხებში ჩაუვარდნენ და შენდობა სთხოვეს. წმინდა მამამ მათ ეს ავი განზრახვა მიუტევა, ჯვარი გარდასახა, განკურნა და მშვიდობით განუტევა. განკურნებულებმა ღირსი მამისაგან კვლავ შენდობა ითხოვეს, საკვები მიართვეს. ეს ეპიზოდიც გიორგი მერჩულის თხზულების სახისმეტყველებას თანხვდება, როდესაც ცქირის მიგზავნილ კაცს ხელი გაუხმა და წმ. გრიგოლის ლოცვისა და შენდობის შემდეგ

განიკურნა. მათი მასაზრდოებელი წყარო ევანგელურ-აპოსტოლური მოძღვრებაა: „ნუ მიაგებთ ბოროტსა ბოროტისა წილ“ (I პეტრე, 3, 9). ერთმა ავაზაკთაგანმა კი წმ. ილარიონი თავის თანამოაზრესთან ერთად თაბორის მთამდე მიაცილა, რასაც სიმბოლური ფუნქცია ეკისრება, რადგან თაბორის მთაზე მაცხოვრის ფერისცვალების აღუზიითაა შთაგონებული ავაზაკის მიერ წმ. ილარიონის თაბორის მთამდე მიცილება, რაც ავტორმა, ჩანს, ავაზაკის ფერისცვალებად აღიქვა.

როგორც ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა სხვა მთავარ პერსონაჟებს ებრძვიან მტრები, ასევე, სამშობლოში დაბრუნებულ წმ. ილარიონს მოევლინა უკეთური ძალა, რომელსაც ჰაგიოგრაფი შურსა და ბოროტებას უწოდებს. კეთილისმოძულე ეშმაკმა წმ. ილარიონის ნათესავს მონასტრის დაწვა და მოძღვრის მოკვლა შთააგონა. ილარიონის ნათესავს ეგონა, რომ სასულიერო პირის, წმ. ილარიონის ქონება, როგორც ნათესავს, მას დარჩებოდა, ხოლო წმ. ილარიონის მიერ ქონების ამგვარმა განაწილებამ იგი გააბოროტა. წმ. ილარიონმა განსაცდელი ლოცვით აირიდა თავიდან. მას ძილში გამოეცხადა ბრწყინვალე კაცი, რომელმაც გაამხნევა იგი და შეცთომილის სულიერი გარდასახვის მოწმე გახადა. გათენებისას წმ. ილარიონის ნათესავი მიწაზე დაეცა, გორავდა და გოდებდა. წმ. ილარიონმა მას ჯვარი გარდასახა და განკურნა. გაბოროტებული კაცი გონს მოეგო, სინანულით ატირდა, აღსარება თქვა, მთელი ქონება მონასტერს შესწირა და თვითონაც წმ. ილარიონის ხელით მონაზვნად აღიკვეცა. წმ. ილარიონის სულიერი მხნეობა და სიძლიერე მისივე შემნდობი ბუნებითა და ღმობიერებით გამოვლინდა, ხოლო მონასტერში დამკვიდრებული მისი ნათესავი კეთილ მონაზვნად ჩამოყალიბდა, კეთილი მოქალაქობით, სიმდაბლით, მორჩილებით, ძმათა მოუწყინებლად მსახურებით, საკუთარი თავის უდარესად შერაცხვით გამოირჩა ღვთისაგან. მეტაფრასულ რედაქციაში ეს ნათესავი წმ. ილარიონის ბიძად იხსენიება.

წმ. ილარიონი მიელტვის „უცხოობას“, „უცხო“ სხვას ნიშნავს. ქართულ ჰაგიოგრაფიაში ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, რომელშიც „უცხოად“ წმ. ნინო მოიხსენიება. წმ. ნინოს „უცხოობა“ ორგვარი კონოტაციით წარმოჩნდება: ერთი მხრივ, იგი მისი ქრისტიანობის მაუწყებელია და ამიტომაცაა ჯერ კიდევ წარმართი ქართველებისათვის „უცხო“; მეორე მხრივ, იგი ქართველი არაა, სხვაა და ამიტომაცაა

ხაზგასმული მისი „უცხოობა“. წმ. ილარიონის „უცხოობა“ სხვას, სხვა ქვეყნიდან მოსულს ნიშნავს, რადგან მისი მოღვაწეობის პერიოდში ქრისტიანობის ასე მკვეთრი ხაზგასმა აუცილებელი არაა.

წმ. ილარიონმა მოილოცა იერუსალიმი, მოიხილა წმინდა ადგილები, „ყოველივე სახს განგებულებისა სიტყვსა ღმრთისაჲ და თაყუანის-სცა წმიდასა და დიდებულსა გოლგოთასა და ცხოველს-მყოფელსა საფლავსა. და მიერ წარვიდა ბეთლემად და იხილა ქუაბი იგი ცათა მობაძავი“ (ძეგლები, 1967: 13). საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში მაცხოვრის შობის ადგილი, გამოქვამული ცათა მობაძავად იწოდება. ღვთის ადგილი არის ცა, საყდარი ანუ ტაძარი, ქალწული. საყდარი, ეკლესია, ტაძარი „ცათა მობაძავია“, რადგან იგი არის ადგილი, სადაც ადამიანი ღმერთს შეიძლება დაუკავშირდეს, ე. ი. ღმერთის სამყოფელია, თუმცა ღმერთის ადგილი არაა შემოსაზღვრული, იგი თვითონ მოიცავს ყოველივეს, მისი დამტვევი არც ცაა, არც საყდარი, არც ქალწული. წმ. ანდრია კრიტელის „საკითხავში“ განმარტებულია: „ამას ზედა იხარებდ, ცაო, რამეთუ შენმან მიმსგავსებულმან შენ შორის დაუტევნელი შეუიწრებლად დაიტია. ამას ზედა გალობდ, ქუეყანაო, რომელმან მუცლად-ღებითა თვისთა მიგამსგავსა შენ სიმაღლესა ცათასა, რაჟამს ზეცისა ყვნა ქუეყანისანი...“ (მეტაფრასული... 1986: 155). აქ ყოველადწმინდა ღვთისმშობელი ცათა მიმსგავსებულად არის წარმოჩენილი. წმ. ეფრემ მცირემ ღვთის ადგილი განმარტა და, შესაბამისად, ქალწული ღვთისმშობლის ხატ-სახის ინტერპრეტაციაც შემოგვთავაზა: „ადგილ ღმრთისა ოდესმე ცაჲ ითქუშის და ოდესმე ეკლესიაჲ და ოდესმე ქალწული, რამეთუ ამათ ყოველთა მიერ ცხად არს, ვითარმედ არც ერთსა ადგილსა მიერ გარეშემოცვულ არს იგი, არამედ ყოველივე მას მხოლოსა შეუცავს“ (ეფრემ მცირე, 1969: 83). საგალობლებში ჩვეულებრივია ღვთის სიმბოლური განმარტება-მოხსენიება და ქალწულის მიერ მისი მუცლადღება შემდეგი ღეჭსიკური ერთეულებით: „გარეშეუწერელი, დაუტევნელი დაიტია ქალწულმა“. ცამ უფალი ვერ დაიტია, მაგრამ ქვაბმა მაცხოვარი დაიტია, რითაც გახდა იგი ცათა მობაძავი. ეს სიმბოლო საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში ძალზე გავრცელებულია და უმეტესად ყოველადწმინდა ღვთისმშობლის სახე-ხატად, სიმბოლურ სახელად გაიაზრება. წმ. ილარიონმა მდინარე იორდანეს მიაშურა და წმინდა წყლით განიბანა, რითაც მაც-

ხოვრის წმინდა ადგილებს ზიარებულმა სულიერ სისრულეს მიაღწია. იგი შვიდი წლის განმავლობაში წმ. საბა განწმენდილის ლავრაში მოღვაწეობდა, შრომობდა და სულიერად განიდმრთობოდა, რადგან სოფლის ნივთთა და ზრუნვათაგან თავისუფალი იყო, რაც დავითის ფსალმუნის სწავლებით ჰქონდა შეთვისებული: „მოიცალეთ და გულისკმა-ყავთ, რამეთუ მე ვარ ღმერთი“ (ფს. 45, 11). წმ. ილარიონი უცხოებით, გლახაკთ-მოყვარებით, უპოვარებით, სიბრძნით, მოღვაწეობით, სიმხნით, უხილავ მტერთა ახოვნად შებრძოლებით, თავისი ხორციელი სამოსლის უწყალოდ განკავებით წმინდანებს სიცოცხლეშივე გაუთანასწორდა; ღვთისათვის დამდაბლებულთ და უცხოქმნულთ მიემსგავსა. საღმრთო ხილვის ნიჭით აღსავსე წმ. ილარიონი ღვთის სულიერი ხილვის ღირსი გახდა, რადგან ღვთის მიმართ მისი შიში იყო „ღმრთიე-გონიერი მომატყუებელი უშიშოებისად“ (ძეგლები, 1967: 14). ის, რასაც წმ. ილარიონი მიელტვოდა და რისთვისაც იღვწოდა, მოუსყიდველი იყო, რის გამოც ღმერთმა იგი სისრულის მესამე ხარისხზე აღიყვანა და ყველანი, მის გარშემო მყოფნი თუ მისი თუნდაც ერთხელ მხილველნი, მას, როგორც „სასურველსა მას უმაღლეს პირველისა ხედვიდეს“ (ძეგლები, 1967: 14). საბაწმინდელი წმინდა მამები მისი ღვაწლით გააკვირვებულნი იყვნენ და მის მიბაძვას ცდილობდნენ.

ქრისტიანულ ლიტერატურაში წინამოსწავებით ჩვენებას უდიდესი სიმბოლური მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან იგი პერსონაჟის მომავალი ქმედების საწინდრად გვევლინება, ჩვენებით წმინდანის მომავალი განისაზღვრება. იორდანეს უდაბნოში გამოქვაბულში დაყუდებულმა წმ. ილარიონმა ერთ ღამეს ლოცვის კანონის აღსრულების შემდეგ ჩვენება ნახა, რომ იგი ზეთისხილის მთაზე, უფლის დიდებით ამაღლების ადგილას, თორმეტი კაცის თანხლებით მდგარი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის წინაშე წარდგა და მარადის ქალწულმა მას უთხრა: „ჰოი, ილარიონ, წარვედ და მიისწრაფე სახედ შენდა და უმზადე სერი უფალსა და ძესა ჩემსა“ (ძეგლები, 1967: 15). სიმბოლურია ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის გამოცხადება თორმეტი კაცის თანხლებით, ცხადია, აქ ღვთისმშობელთან ერთად თორმეტი მოციქული მოიაზრება. გამოღვიძებულმა წმ. ილარიონმა ჩვენების კვალზე სვლა განიზრახა, მადლობა შესწირა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს და სამშობლოსაკენ გაემშურა. წმ. ილარიონ ქართველი ავტორმა აქაც მოსე წინას-

წარმეტყველის პარადიგმითა და სიმბოლური სახით წარმოგვიდგინა, რომელმაც თავისი თანამოძმენი ეგვიპტელთა მონობიდან გამოიყვანა და იხსნა. წმ. ილარიონმა ბრძანება და კურთხევა სამშობლოში დასაბრუნებლად ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისაგან მიიღო.

სადღთისმეტყველო ლიტურატურაში მშობლისა და შვილის ჰიპოდიმურ-პარადიგმული ურთიერთმიმართება უმნიშვნელოვანეს სიმბოლურ ღირებულებას ატარებს, რადგან შვილის ვადლებულება, რა სულიერ სიმაღლესაც არ უნდა მიაღწიოს, ღვთის ნებითაა განსაზღვრული და მოტივირებული და მას, ძირითადად, ჰიპოსტასურად მამა ღმერთისა და ძე ღმერთის ჰიპოდიმა წარმართავს. ბიბლიურ-ევანგელური სწავლების კვალობაზე, წმ. ილარიონი თხზულებაში ღირსეულ შვილად წარმოჩნდება. საქართველოში დაბრუნებულ ღირს ილარიონს მამა და ძმები ცოცხალნი აღარ დახვედრიან, გარდაცვლილიყვნენ. ღირსეულმა შვილმა და ძმამ, წმ. ილარიონმა ისინი „ბუნებითი“ ტკივილით იგლოვა, ღმერთს შეავედრა მათი სულები და მათი ნეტარებისათვის ილოცა. დედამ მამის დანატოვარი მთელი საგანძური შვილს გადასცა და უთხრა: „წარაგე ესე, შვილო, ვითარცა სათნო გიჩნს“ (ძეგლები, 1967: 15). ნეტარმა ილარიონმა, უწინარეს ყოვლისა, ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების მოძღვრების თანახმად, დედის სულიერ მომავალზე იბრუნა, დედათა მონასტერი ააშენა, სადაც დედა შეიყვანა და შვილებრივი მოღვაწეობით იღვაწა, რითაც წმ. გრიგოლ ხანცთელის ხატ-სახის მსგავსად წარმოჩნდა. ორივე თხზულებაში საკუთარი ოჯახის, სახლის წევრებზე ზრუნვა ბიბლიური ჰიპოდიმურ-პარადიგმული სახისმეტყველებით აისახება: „უკუეთუ ვინმე თვისთა და უფროდს სახლეულთა არა იღუწიდეს, ეგვეითარსა მას სარწმუნოებად უფარ-უყოფიეს და არს იგი ურწმუნოთა უძვრეს“ (I ტიმ. 5,8). ხორციელი შვილი დედის სულიერი მოძღვარი გახდა, რაც მაცხოვრისა და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ჰიპოდიმური სახისმეტყველებით წარმოსახება. წმ. გრიგოლისა და მისი დედის ურთიერთობას ამგვარივე სახისმეტყველება წარმართავს. წმ. ილარიონმა მონასტერს შესწირა სოფლები, რათა ეარსება, და განუწინა წესი და კანონი, რაც მონასტერს შეეფერებოდა. მცირე ხნის შემდეგ წმ. ილარიონმა მამათა მონასტერიც დააარსა, სამოცდათექვსმეტი ღირსი და მოღვაწე ბერი შეკრიბა, მათი სიმხნის შესაფერისი და შემსგავსებული წეს-კანონი განუწესა,

უზრუნველყო მონასტრისათვის აუცილებელი სახმარით, მოუგო წიგნები, შესწირა სოფლები, რომლებიც მამაპაპეული მამულისაგან კიდევ დარჩენოდა, ხოლო მთელი დარჩენილი ქონება კი გლახაკებსა და უპოვრებს გაუნაწილა. მატერიალური ქონების განაწილების შემდეგ ყოველი არსებულის სრულმყოფელ ღმერთს მადლი შესწირა.

წმ. ილარიონის სახელი მთელს საქართველოში გავრცელდა, ბევრს უნდოდა, ეხილა წმინდა ბერი და მისი რჩევა-დარიგება მიეღო. მთავარმა და ხალხმა მალე მისი ეპისკოპოსად კურთხევაც მოიწადინა. მკუდროებისმოყვარე და თავმდაბალმა ღირსმა მამამ გაიფიქრა: „დიდებაჲ ესე ამის სოფლისა მომატყუებელ არს საუკუნოსა მის შეურაცხებისა“ (ძეგლები, 1967: 17), მონასტრის ძმათაგან ერთი სიბრძნითა და სიწმინდით გამორჩეული ბერი დაადგინა სავანის წინამძღვრად, უფალს შეავედრა ყველა და ორ ძმასთან ერთად კონსტანტინეპოლისაკენ, სამეუფო ქალაქისაკენ, გაეშურა. ავტორმა იგი კვლავ მოსე წინასწარმეტყველის ჰიპოდიმით წარმოაჩინა და როგორც მოსემ ებრაელები სამშვიდობოს ზღვაში დაუნთქმელად გაიყვანა, ხოლო მდევარნი დაანთქა, რაც ღვთის ძალის გამოვლინება იყო, მოსემ სამადლობელი გალობა ადავლინა, ასევე, წმ. ილარიონმა ღვთის წინაშე მადლიერება გამოხატა და კვლავ უცხოებაში წასვლა განიზრახა. თხზულების ავტორმა წმ. ილარიონი აქაც მოსეს ჰიპოდიმითა და გიორგი მერჩულის წარმოსახული წმ. გრიგოლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სახისმეტყველებით წარმოაჩინა.

ჰაგიოგრაფი მწერალი ადამიანთმცოდნეობის, ადამიანის სულიერ სამყაროში წვდომის იშვიათი უნარით წარმოაჩენს წმ. ილარიონს, რომელიც შეუცდომლად არჩევს მომავალ წინამძღვრებს, მამებს, მოწესე დედებს. ამიტომაც მნიშვნელოვანია ის ეპიზოდი, როდესაც წმ. ილარიონმა მონასტრიდან ერთი წმინდა მამა, „სავსე ყოვლითა სიბრძნითა და შემძლებელ მწესად პირმეტყველთა ცხოვართა“ (ძეგლები, 1967: 18), გამოირჩია, ხელი დაასხა და ღმერთს შეავედრა. მისი ეს დალოცვა, მოსეს ლოცვის მსგავსად, სამადლობელი ლოცვაცაა, რომელშიც წმ. ილარიონის ღმრთივსულიერი სახე და მართლმყოფობის სურვილი იკვეთება. სულიერი ძმა დაარიგა, დამოძღვრა სახარებისეული ტაღანტის გამრავლების იგავით, ხოლო თავად მონასტერს განშორდა. ავტორმა დარჩენილები „ობოლქმულებად“ მოიხსენია, რადგან ისინი ტირილითა და

ცრემლთა ღვრით განშორდნენ ერთმანეთს. მან ის დედათა მონასტერი მოინახულა, სადაც თავისი დედა ეგულებოდა, მაგრამ იგი უკვე გარდაცვლილიყო. წმ. ილარიონმა ღმერთს შეავედრა მონასტრის დედათა სულები და თავისი სამშობლო დატოვა. წმ. ილარიონი კონსტანტინეპოლისაკენ მიეშურებოდა, სადაც იმპერატორი მიხეილი/მიქაელი იყო, რომელიც მამის, თეოფილეს შემდეგ გაძევდა და რომელმაც დედასთან ერთად, თეოდორა დედოფალთან ერთად, ხატთაყვანისმცემლობა საბოლოოდ აღადგინა. წმ. ილარიონის პილიგრიმობისა და მოგზაურობის დასათარიღებლად ეს ფაქტი უაღრესად მნიშვნელოვანია, რადგან ხატმებრძოლობით გამორჩეული თეოფილე 842 წელს გარდაიცვალა, ხოლო ხატების თაყვანისცემა 843 წლის ადგილობრივმა საეკლესიო კრებამ საბოლოოდ აღადგინა, როდესაც დედოფალი იყო თეოდორა, რომელიც თავისი შვილის მიხეილის სრულწლოვანებამდე ბიზანტიას განაგებდა. თეოდორა კი 856 წელს გარდაიცვალა.

მატერიალურად შეჭირვებულმა წმინდა ილარიონმა და მისმა თანამგზავრმა წმინდა მამებმა ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ ულუმბოს მთას მიაღწიეს, ერთი მცირე მიტოვებული ეკლესია იპოვეს და დაბინავდნენ. ყველიერის შაბათის მწუხრზე დიდი ლავრიდან კანდელის ასანთებად ერთი ბერი მივიდა, რომელმაც ეკლესიას შეხიზნული მშვიერი ძმები ნახა და მცირეოდენი საკვები მიუტანა. წმ. ილარიონმა მას უსისხლო მსხვერპლისათვის საჭირო სეფისკვერი და ზედაშე სთხოვა, რათა ზიარების საშუალება მისცემოდა. ბერმა ყოველივე მოართვა, ხოლო მონასტერში დაბრუნებულმა ნანახის შესახებ დიდი ლავრის მამასახლისს უამბო. მამასახლისი აღშოთდა, გულისწყრომით აღივსო, იკონომოსსა და რამდენიმე ძმას უბრძანა, უცხოები მონასტრის ტერიტორიიდან გაეძევინათ. ეკლესიაში მისულებს წმ. ილარიონი, რომელმაც ჩინებულად იცოდა ბერძნული, ბერძნულად გამოელაპარაკა და ღამის გათენების ნებართვა სთხოვა, თან აღუთქვა, რომ მეორე დღესვე ეკლესიას დატოვებდნენ. ცხადია, მამასახლისის შეუწყნარებელი ქმედება და „უმწჯავრო“ ბრძანება სრულიად შეუფერებელი იყო სასულიერო პირთათვის. თვით წმ. ილარიონი კი თავის სულიერ ძმებთან ერთად მეორე დღესვე წასვლას დაჰპირდა და აპირებდა კიდევ. ყოველივე ეს მიზანდასახულად არის თხზულებაში დამოწმებული, რათა წმ. ილარიონისა და მისი თანმხლები ბერების სიწმინდე უკეთ წარმოჩნდეს, ყველამ

დაინახოს და დარწმუნდეს მათ განსაკუთრებულ მისიაში, უპოვარებაში, გლახაკთმოწყალებაში, რითაც ბერმონაზვნები გამოირჩევიან. დამოწმებული ეპიზოდი იმისთვისაც არის საჭირო და აუცილებელი, რომ ის იდეოლოგია დაინახოს, რომლითაც მთელი მომდევნო ხანის ქართული მწერლობა გაუღვთილი. ესაა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისადმი საქართველოს წილხვედრილობის იდეა, რაზეც ზემოთ უკვე ვისაუბრე.

მნიშვნელობა ენიჭება მამასახლისის ჩვენებას, რომელშიც ყოვლადწმინდა ქალწული რისხვით დაადგა თავს და უცხოთა განძეგების მცდელობის შესახებ უსაყვედურა. შეძრწუნებული, შეშინებული მამასახლისი დილაადრიან მივიდა მონასტერში, წმ. ილარიონს ფეხთ ჩაუფარდა, კადნიერებისათვის შენდობა სთხოვა და შეევედრა, მონასტერში დარჩენილიყო და ზეციური დედოფლის, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის რისხვა აერიდებინა მისთვის.

ყოველგვარ კაცებრივ საზრუნავს განშორებული წმ. ილარიონი უღუშბოს მთაზე ანგელოზებრივი ცხოვრებით ხუთი წელი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა; ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში ანგელოზებრივი ცხოვრების არსი განსაზღვრულია და იგი განდევილური ცხოვრებისაგან მიდრეკილებად არის აღქმული. მასთან სამი ქართველი ბერი მივიდა, რომელთაგან ერთმა სრულყოფილად იცოდა ბერძნული ენა. ისინი, წუთისოფლის საზრუნავს განრიდებულნი, უშფოთველად და მყუდროდ მყოფობდნენ. წმ. ილარიონის წმინდა საქმეები და სახელი სამეუფო ქალაქში, კონსტანტინეპოლშიც, შეიტყვეს: „და ესმა მკვდრთაცა სამეუფოსა ქალაქისათა სათნოებათათჳს წმიდისა ილარიონისთა და ანგელოზებრისა მოქალაქობისა მისისათჳს“ (ძეგლები, 1967: 21). ბიზანტიის იმპერატორი, საიმპერატორო კარი, უმაღლესი არისტოკრატიული ფენის წარმომადგენლები სთხოვდნენ, მათგან შესაწირი მიეღო. მაგრამ წმ. ილარიონს არაფერი უნდოდა, რადგან რაც მას სჭირდებოდა, ყველაფერს ღმერთი აძლევდა, ხოლო თავად უპოვარებას მიეღებოდა. ყოველივე ამას კი ბიბლიურ-ევანგელური სიბრძნითა და მოძღვრებით ხსნიდა: „კელნი ჩემნი მმსახურებდეს მე“ (საქმე, 20, 34).

წმ. ილარიონს ბევრი ჰბაძავდა, მისი უბიწო ცხოვრება ყველას იზიდავდა. ამითაც ჰგავს „წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ და „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“ ერთმანეთს. წმ. ილარიონთან ბევრნი მიდიოდნენ, ხოლო მას მარ-

ტოდმოყოფობა ეწადა. ამიტომ კვლავ „სივლტოლაი“ განიზრახა, რადგან ცუდმედიდობას, მზვარობობას, ამპარტავნებას, ვერცხლისმოყვარეობას, დიდებისმოყვარეობას, გემოთმოყვარეობას ბავშვობიდანვე გაურბოდა. წმ. ილარიონმა თავის მოწაფეებს ამცნო, რომ ხუთი წლის განმავლობაში მან ვერ შეძლო სამეუფო ქალაქში შესვლა ძელი-ცხოველისათვის თაყვანის საცემად, იმ ძელიცხოველისა, რომელიც ყოველ ქრისტიანს სუელიერ ცხოვრებასა და ძალას ანიჭებს; გაუმხილა, რომ კონსტანტინეპოლში გამგზავრებას აპირებდა, ხოლო მის მოსვლამდე მათ ყორისაგან მცირე სენაკის აგება დაუბარა და ასწავლა, როგორ უნდა აეგოთ. წმინდა მამა ერთი მოწაფის თანხლებით კონსტანტინეპოლისაკენ გაეშურა, სადაც წმინდა ადგილები მოილოცა, ძელი ცხოველს თაყვანი სცა, წმინდა ნაწილებს ემთხვია, ხოლო შემდეგ ღვთის ნებით წმ. პეტრე და წმ. პავლე მოციქულთა საფლაავების თაყვანსაცემად და მოსალოცად რომისაკენ გაეშურა.

წმ. ილარიონი, როგორც ირემი, წყაროს წყლის მსურველი („ვითარცა სახედ სურინ ირემსა წყაროსა მიმართ წყალთასა, ეგრე სურის სულსა ჩემსა შენდამი, დემერთო!“ – ფს. 41, 2), სიხარულით მიემთხვია წმინდა მოციქულთა ტაძარს, თაყვანი სცა, მათ საფლაავებსა და წმინდანთა ნაწილებს ემთხვია, რის შემდეგაც კიდევ ორი წელი ცხოვრობდა და იღვწოდა რომში ანგელოზებრივი ცხოვრებითა და საკვირველი მოქალაქობით. იქაც უამრავი სასწაული ჩაიდინა, რაც მისმა მოწაფემ ისაკმა მისი მიცვალების შემდეგ ყველას უამბო. მთელ რომში განითქვა მისი საღმრთო მოქალაქობა და მასთან თაყვანის საცემად მიდიოდნენ. ასეთივე სასწაულთმოქმედებით აღავსო თესალონიკეც, წმინდა მოწამე დიმიტრი თესალონიკელის ქალაქი, მის სამარტვილეს თაყვანი სცა, სადაც კონსტანტინეპოლისაკენ მიმავალი შეჩერდა.

ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში მოწამისა და მოღვაწის აღსასრულისათვის საგანგებო სახისმეტყველებითი პრინციპებია შემუშავებული და იგი ევანგელური სიმბოლურობით აღიწერება. ჰაგიოგრაფი-მწერლები მოწამის გარდაცვალებას უფრო მეტი სიმწვაავით ასახავენ, რადგან ეს ბუნებრივი სიკვდილი არაა, ესაა რწმენისათვის სიცოცხლის მსხვერპლად გაღება, მსხვერპლშეწირვა; მოღვაწეები კი ბუნებრივი სიკვდილით აღსრულებიან; მათი ღვაწლი პავლეს ეპისტოლეში ჰრომაელთა მიმართ ყოველდღიურ წამებასთანაა შედარებული: „მა-

რადღჳ ქრისტესთვის მოკვუდები“ (ჰრომ. 8, 36), რომელიც, თავის მხრივ, ფსალმუნთა სიტყვებითაა ნაკვები: „შენთვის მოესწყდებით ჩუენ მარადღე“ (ფს. 43, 22). ისინი, ორივენი, წამებულნიცა და მოღვაწენიც, სასუფეველში მართალთა თანა იმკვიდრებენ ადგილს. წინასწარმეტყველების ნიჭით დაჯილდოებული ჰაგიოგრაფიის გმირი სიკვდილს წინასწარვე გრძნობს. წმ. ილარიონს თავისი აღსასრული უფლისაგან წინასწარ ეუწყა, ქალაქის მთავარი დაიბარა, ყველაფრისათვის მადლობა გადაუხადა და ანდერძად გლახაკთა და მონაზონთა სიყვარული, სამართლიანობა და მოწყალება დაუბარა. ასევე, თავის მოწაფეებს უკანასკნელი სწავლა-დარიგება მისცა და იოანე ღვთისმეტყველის სიტყვებით დალოცა: „იყუარებოდით ურთიერთას და მშუდობამან ღმრთისამან, რომელი ჰმატს ყოველთა გონებათა, დაგიცვენინ საფარველსა ქუეშე დიდებისა თუსისა, და მადლი და წყალობაჲ მისი იყავნ სულისა თქუენისა თანა, ამენ“ (ძეგლები, 1967: 28). მაცხოვრის სისხლთან და ხორცთან ზიარების შემდეგ მშვიდად, ტკივილისა და ღმობის გარეშე მიაბარა სული უფალს.

თხზულებაში მოთხრობილი წმ. ილარიონის გარდაცვალებით გამოწყეული მორწმუნეთა განცდები ჰაგიოგრაფიისათვის დამახასიათებელი მხატვრულ-გამომსახველობითი ხერხებითა და სიმძაფრითაა ასახული. დამწუხრებულმა მთავარმა წმინდანის ნეშტისათვის მარმარილოს ლუსკუმა გაამზადებინა. წმ. ილარიონის სამარხთან სარწმუნოებით მისულნი ყოველგვარი სენისგან იკურნებოდნენ. ამ სასწაულების შესახებ ბიზანტიის კეისარს, ბასილი მაკედონელს (867-886 წწ.) აცნობეს თესალონიკის მთავარმა და მთავარეპისკოპოსმა. კეისარმა უღუმბოდან მასთან ჩამოსულ მამებს თესალონიკის ამბები მოუთხრო. მამათა შორის ის მამასახლისიც აღმოჩნდა, რომელმაც წმ. ილარიონს უღუმბოს მთიდან განდევნა დაუპირა, მან დაწერილებით უამბო კეისარს ნანახისა და გაგონილის შესახებ. ბასილი დაინტერესდა წმ. ილარიონის თანამემამულე მოწაფეებით. მას სამი მოხუცებული ბერი მიჰგვარეს. მამების სიწმიდით გაკვირვებულმა კეისარმა ისინი ღოცვა-კურთხევისათვის კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან გაგზავნა. პატრიარქმა ღმრთისმიერი სიყვარულით მოიკითხა სტუმრები, აკურთხა და მათი ღოცვაც მიიღო. ის მიხვდა, რომ ამ სამ მოხუცში დიდი მადლი ტრიალებდა და კეისარს ურჩია, მათთვის პატივი მიეგო. კეისარმა წმ. ილარიონის მოწაფეებს შესთავაზა: „გამოირჩიენ

ღირსებამან თქუენმან მონასტერი, სადაცა გენებოს, თქუენტუს და ნათესავისა თქუენისათუს“ (ძეგლები, 1967: 32). მამებმა უარი შეჰკადრეს, რადგან სხვის აშენებულში შესახლება არ სურდათ. მათივე თხოვნით ბასილი კეისარმა მამებს სამონასტრე ადგილი უდაბნოში შეარჩევინა და მალე დიდი ტაძარი ააშენა, რომელიც რომანა-წმინდის მონასტრის სახელით არის ცნობილი. იქვე თავისთვის ერთი სენაკიც მოიწყო: „ესე იყოს საყოფელი ჩემი მახლობელად ღირსთა ამათ მამათა, რადთა ღოცვითა მათითა ინებოს ღმერთმან ჳსნად ჩემი მოსაგებელისაგან ცოდვათა ჩემთაისა“ (ძეგლები, 1967: 32-33). კეისარმა თავისი შვილები, ლეონი და ალექსანდრე, ღირს მამებს აღსაზრდელად მიჰგვარა და სთხოვა, ესწავლებინა წმინდა წერილი, საღვთისმეტყველო წიგნები, თავიანთი ენა, ე. ი. ქართული ენა, და გაეწვრთნათ ისინი.

ბასილი კეისარმა წმ. ილარიონის ნაწილების გადასვენება სატახტო ქალაქში ინება, თესალონიკში თავისი ხალხი გაგზავნა და თან წერილიც გაატანა: „ბასილი მეფეჲ, ცოდვილი მონად ცათა მეუფისად, გვედრები, წმიდაო მამაო ილარიონ, აღმოვედ ქალაქად სამეუფოდ, დადაცათუ არა ღირს ვიქმენ პირისპირ ხილვად შენდა, გარნა აწ ღირს მყავ ამბორისყოფად წმიდათა ნაწილთა შენთა და იხაროს ქალაქმან ამან სამეუფომან შემთხუევითა მათითა და მადლი შენი იყავნ ჩუენ თანა, ამინ“ (ძეგლები, 1967: 34). თესალონიკელები არ დათანხმდნენ წმ. ილარიონის ნაწილების კონსტანტინეპოლში გადასვენებას. კეისრის კარისკაცები იძულებულნი გახდნენ, ლუსკუმა ღამით მალულად გაეხსნათ და წმიდანის ნაწილები ჩუქად წაესვენებინათ. წმ. ილარიონის ნაწილები კეისარმა, პატრიარქმა, მთელმა ერმა გალობით, ლიტანიობით, საკმეველის კმევით მიიღეს. კეისარმა ის დროებით თავისი სასახლის ეკედერში დაასვენებინა, სანამ მისთვის განკუთვნილ საძვალეს ააშენებდა. მესამე ღამეს მეფე კეთილსურნელებამ გამოაღვიძა. როცა მეფემ თვალები კვლავ მიღულა, სამღვდელო სამოსში ჩაცმული წმ. ილარიონი გამოეცხადა და უთხრა: „კეთილად ჰყავ შეწყნარებაჲ ჩემი, ჰ მეფე, უცხოძსა ამის და გლახაკისად, გარნა სულნელებაჲ ესე, რომელ იყნოსე, არა მომიგიეს მე იგი ქალაქთა შინა, არამედ უდაბნოთა. აწ უკუეთუ გნებავს, რადთა სრულებით მადლი გაქუნდეს, წარმიყვანე მე უდაბნოსავე ადგილსა“ (ძეგლები, 1967: 36). კეისარმა ყოველივე პატრიარქს და მთავრებს აუწყა, რის შემდეგაც წმ. ილარიონის ნაწილები

რომანა-წმინდის მონასტერში დიდი პატივით წაასვენა და მის მოწაფეებს ჩააბარა.

სასწაულები და მათი ღვთივსულიერი მნიშვნელობა. წმინდანები ღვთისაგან სასწაულთმოქმედების უნარით არიან დაჯილდოებულნი, რითაც ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში მაცხოვარს მიმსგავსებულად წარმოიდგინებიან. წმ. ილარიონმა უამრავი სასწაული ჩაიდინა, უღუმბოს მთაზე მოღვაწეობისას იგი სნეულებს კურნავდა, ვისაც რა სჭირდებოდა, მისი ღოცვით, მოციქულთა ღოცვის მსგავსად, მიემადლებოდა, რამაც მას მთელი აღმოსავლეთის ქრისტიანულ ქვეყნებში, ქრისტიანულ ეკლესიებში სახელი გაუთქვა. უღუმბოს მთაზე მისული წმინდა მამები „აღივსებოდეს სწავლითა მისითა და აღიდებდეს ღმერთსა, რომელმან მოსცა ესევეითარი მნათობი“ (ძეგლები, 1967: 21).

რომს მიახლოებულმა წმ. ილარიონმა ვენახის ძირთან მჯდარი დავრდომილი ნახა და ერთი მტევანი ყურძენი სთხოვა. დავრდომილმა უთხრა: „აჰა, მამაო, სამოთხე ესე წინაშე შენსა, და რაიცა გნებავს, მიიღე, რამეთუ ვერ შემძლებელ ვარ აღდგომად ცოდვათა ჩემთაგან“ (ძეგლები, 1967: 22). წმ. ილარიონს შეეცოდა დავრდომილი, ილოცა და ავაღმყოფს უთხრა: „აღდეგ, ძმაო, უფალსა უბრძანებებს და ჰელითა შენითა მომართუ ნაყოფისაგან სამოთხისა მაგის“ (ძეგლები, 1967: 23). განკურნებული კაცი მყისვე წამოდგა, ვენახში შევიდა და მტევნით გამოვიდა, მაგრამ წმ. ილარიონი იქ აღარ დახვედრია. ვენახის პატრონი ქალაქისკენ წავიდა თავისი კეთილისმყოფლის მოსაძებნად, თან ყველას უყვებოდა მის თავს გადაამხდარ სასწაულს. წმ. ილარიონი კი ღვთის ნებით თვალს მიეფარა. თხზულებაში აღწერილია წმ. ილარიონის მიერ ჩადენილი მრავალი სასწაული.

ერთ-ერთი სასწაულის აღწერისას ავტორს წმ. ილარიონი თხზულებაში ევანგელური ლაზარეს აღდგინების პარადიგმით შემოჰყავს, როდესაც საღმრთო განგებით დედამ ოთხი წლის დამბლადაცემული ძე სახლიდან გამოიყვანა და მზის გულზე დააწვინა. წმ. ილარიონმა ქალს წყლის მოტანა სთხოვა. როცა ქალი წავიდა, წმ. ილარიონმა ჯვარი გარდასახა და ყრმას მიმართა: „სახელითა მამისაჲთა და ძისაჲთა და სულისა წმიდისაჲთა შენ გეტყვ, ყრმაო, აღდეგ ცოცხლებით!“ (ძეგლები, 1967: 24). ყრმა სასწრაფოდ წამოხტა ფეხზე და დედასთან გაიქცა. წმ. ილარიონი იქაურობას მსწრაფლ განერიდა,

რათა არავის ეხილა. წმ. ილარიონის სასწაულთქმედებებით აღტაცებულმა ჰაგიოგრაფმა საგანგებოდ აღნიშნა წმინდანის საღმრთოობა და იგი მოციქულთა, წმ. პეტრესა და წმ. იოანეს, მიმსგავსებულად წარმოაჩინა, რისთვისაც რიტორიკული ხერხი გამოიყენა: „იხილეთ-ღა, მ საყუარელნო, თუ ვითარსა მადლსა ღირს იქმნა წმიდად ესე მამად ჩუენი!“ (ძეგლები, 1967: 25). როცა ქალაქის მთავარმა ამ სასწაულის შესახებ გაიგო, კარები ჩაკეტვა და სასწაულთმოქმედის მოძებნა ბრძანა, რათა თავყვანი ეცათ მისთვის. წმ. ილარიონის პოვნა სანთლის იგავის პარადიგმაა ასახული, როგორც ანთებული სანთლის ხილვა ვერ დაიფარება (შდრ.: მათე, 5,15-16), ღვთის ნებით უნდა განცხადებულიყო სასწაულთმოქმედის ვინაობა. წმ. ილარიონი იპოვეს, ფეხებში ჩაუვარდნენ და ლოცვა-კურთხევა გამოსთხოვეს. შემდეგ მთავარი წმინდანს შეევედრა, თესალონიკში დარჩენილიყო და სამოღვაწეო ადგილი თვითონ აერჩია. წმ. ილარიონმა მთავრის ღვთისმოყვარეობა რომ იხილა, თხოვნა შეუსრულა და სამოღვაწეოდ გამოირჩია მყუდრო ადგილი, სადაც მთავარმა ეკლესია ააშენა. მთელმა თესალონიკმა გაიგო წმ. ილარიონის მოღვაწეობის ამბავი, მრავალი მოდიოდა მასთან ლოცვა-კურთხევის მისაღებად და ღვთიესულიერი საუბრის მოსასმენად. მისმა სათნო ცხოვრებამ, საღმრთო მოქალაქობამ ბევრს გაუღვიძა საღვთო შური, ბევრმა ღირსი მამის ხელით მონაზვნობა მიიღო და ანგელოზებრივ ქცევასა და მოღვაწეობას მიემატნენ.

აგრეთვე, თხზულებაში ასახულია დიაკონის საინტერესო ეპიზოდი, რომელიც წმ. ილარიონის სულიერ სიძლიერეს და მის სასწაულთმოქმედებას აჩვენებს. წარმართებმა ერთი თესალონიკელი დიაკონი შეიპყრეს. ტყვექმნილი ღვთისმსახური წმინდანს შეწევნას ლოცვით შეევედრა. იმავე ღამეს დიაკონს ძილში წმ. ილარიონი ეჩვენა და უთხრა: „აღდეგ, მ, დიაკონ, და ნუ გეშინინ, რამეთუ მე ვარ, რომელსა იგი მევედრებოდე“ (ძეგლები, 1967: 26). გამოღვიძებულმა დიაკონმა იხილა, რომ ბორკილებისგან განთავისუფლებულიყო, შეუმჩნევლად გაიარა წარმართთა შორის და თესალონიკში ჩავიდა. ქალაქში ჩასვლისთანავე წმიდანი მოინახულა და მადლიერების ნიშნად ფეხებში ჩაუვარდა. წმ. ილარიონმა თავმდაბლად განუცხადა, რომ ეს სასწაული ღმერთმა ჩაიდინა: „შვილო! ენება ღმერთსა ვსნად შენი. ამისთვისცა ანგელოზი თუსი მოავლინა ხატითა ჩემითა, ვინაჲთგან შენ სარწმუნოებით ჩემ ცოდვილისა სა-

ხელსა ხადოდე და გამოგჳსნა მწარისა ტყუეობისაგან. ამის-
თუსცა ჰმადლობდი ღმერთსა მოქმედსა საკრველებათასა“. ჰაგიოგრაფიის სასწაულებს წინასწარმეტყველთა საქმიანობის
გაგრძელებად აღიქმება.

„წმ. ილარიონ ქართველის ცხოვრება“ სახისმეტყველე-
ბითად დატვირთული თხზულებაა, რომელშიც მწერლის სათქ-
მელი ბიბლიური აღუზიების, გამომსახველობითი საშუალებე-
ბების, მხატვრული ხერხების საშუალებით გამოიხატა და
რომელთა გამოყენების საფუძველზე შეიქმნა თხზულების
მხატვრული ქსოვილი. მწერალი ჰაგიოგრაფიაში შემუშავებულ
ლიტერატურულ-ესთეტიკურ ტრადიციულ პრინციპებს მიჰყვება,
რის გამოც თხზულებაში ბევრი რამ გვეცნობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

დოლაქიძე, 1974 - დოლაქიძე მ., „ილარიონ ქართველის
ცხოვრების“ რედაქციები, თბ., 1974.

ეფრემ მცირე, 1969 - ეფრემ მცირე, თარგმანებაი ფსალმუნთაი,
გამოსცა და შესავალი დაურთო მხეკალა შანიძემ, ძველი
ქართული ენის კათედრის შრომები, 11, თბ., 1969.

კეკელიძე, 1957 - კეკელიძე კ., ნაწყვეტი ქართული ჰაგიოგრა-
ფიის ისტორიიდან (ცხოვრება ილარიონ ქართველისა)//ეტიუდები
ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, IV, თბ., 1957.

კილანავა, 1983 - კილანავა ბ., ქართული ჰაგიოგრაფიის
ისტორიიდან//ივირონი - 1000. თბ., 1983.

მეტაფრასული... 1986 - ძველი მეტაფრასული კრებულები,
გამოსაცემად მოამზადა და შენიშვნები დაურთო ნარგიზა
გოგუაძემ, თბ., 1986.

ძეგლები, 1967 - ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერა-
ტურის ძეგლები, II, გამოსაცემად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ.
ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაქიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც.
ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა
და რედაქციით, თბ., „მეცნიერება“, 1967.

ჯავახიშვილი, 1977 - ჯავახიშვილი ი., ძველი ქართული
საისტორიო მწერლობა//თხზ. VIII, თბ., 1977.

“THE LIFE OF ST. ILARION KARTVELI“ AND THE SPECIFICITY OF HAGIOGRAPHICAL GENRE

Summary

The importance of „The Life of St. Ilarion Kartveli“ in the history of the Georgian literature is defined by several factors: 1. St. Ilarion is the first monk out of well-known Georgian monks in the history of Christian church after Petre Iberi, who moved abroad, namely to West Christian countries and laid the foundation of monastic life. He has gained great authority among religious and secular societies with his theological and practical activities. After his death the Byzantine Empire respected him greatly. In the IXc. St. Ilarion Kartveli was the first who took a path to the West that became intensive in the Xc. The process ended by establishing Georgian monasteries in Athoni and Black mountains. 2. It is the first work which contains the information about considering Georgia the land of Holy Virgin.

The article deals with the works „The Life of St. Ilarion Kartveli“ and „The Life of St. Grigol Khantsteli“ that have common signs as compositionally as descriptively, both works belong to the same literary – religious traditions. Both of them belong to the „life“ genre works and are analyzed on the base of hagiographical specificity. The object of the research is to show the character of St. Ilarion, a saint who lives like an angel separately from the human concern. The author does it with the exceptional skill of accessing spiritual world of a human being.

The essence of living in the way the angel lives in hagiographical works is defined and perceived as an inclination to the hermit way of life. „The Life of St. Ilarion Kartveli“ is a work where the author follows the literary-aesthetic traditional principles and expresses his opinions by means of biblical illusions, expressive and artistic ways.